
Innesperret på galehus i elleve år – tilfellet Haaken Bergh

MEDISINSK HISTORIE

PETTER AASLESTAD

NTNU

Petter Aaslestad er professor emeritus i nordisk litteraturvitenskap ved NTNU.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

ERLEND HEM

erlend.hem@medisin.uio.no

Legeforskningsinstituttet

og

Universitetet i Oslo

Erlend Hem er lege, instituttsjef i Legeforskningsinstituttet, professor ved Universitetet i Oslo og styreleder i Helsehistorisk forum.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Bakgrunn

Haaken Bergh tilbrakte elleve år som pasient på psykiatriske institusjoner i Norge og Sverige på begynnelsen av 1900-tallet. Han ble utskrevet fra Dikemark asyl i 1921 og viet resten av sitt liv til å søke oppreisning og kreve reform av sinnssykevesenet. Bergh utga to bøker, førte rettssak mot Oslo kommune, søkte Stortinget om billighetserstatning og reiste landet rundt med foredrag. Han fikk betydelig oppmerksomhet i samtiden, men ble glemt etter sin død.

Materiale og metode

Artikkelen bygger på Berghs bøker *Levende begravet* (1925) og *Jo galere, jo bedre* (1928), søk i Nasjonalbibliotekets digitalbibliotek, gjennomgang av Berghs journaler fra Solna sjukhem utenfor Stockholm og Dikemark asyl i

Asker samt arkivet etter Finansrådmannen i Oslo med dokumenter knyttet til Berghs erstatningssak.

Resultater og fortolkning

Bergh var en markant kritiker av psykiatrien, og hans bøker og foredrag nådde et stort publikum. Han fikk til slutt en symbolsk billighetserstatning fra Stortinget, men tidens beslutningstakere neglisjerte ham. Han kritiserte særlig mangelfull kontroll ved tvangsinnleggelse, lav kompetanse i asylene og behovet for revisjon av sinnssykeloven fra 1848. Hans polemiske form og alenegang bidro trolig til manglende gjennomslag.

Hovedfunn

Haaken Bergh var en tydelig og kompromissløs kritiker av psykiatrisk behandling i mellomkrigstiden.

Berghs synspunkter bidro til oppmerksomhet om psykiatrien, men svekket også hans gjennomslag i det etablerte miljøet.

Haaken Bergh (1870–1939) var innlagt i til sammen elleve år i perioden 1903–21 ved fire psykiatriske institusjoner i Sverige og Norge. Etter over åtte år ved Dikemark asyl ble han utskrevet i 1921. Resten av livet brukte han til å kjempe mot den uretten han mente var gjort mot ham.

Bergh var en markant stemme i offentligheten i 1920- og 30-årene. Han utga to bøker, førte en rettssak om frihetsberøvelse mot Oslo kommune helt til Høyesterett, søkte Stortinget to ganger om billighetserstatning og holdt omfattende foredragsturneer. En hovedsak for ham var reform av sinnssykevesenet.

Til tross for betydelig oppmerksomhet i samtiden, er Bergh knapt omtalt etter sin død i 1939. I denne artikkelen gir vi en biografisk skisse av hans liv, med vekt på erfaringene fra psykiatriske institusjoner samt hans kritikk av psykiatrisk behandling tidlig på 1900-tallet, slik den kom til uttrykk i bøker, aviser og foredrag.

Materiale og metode

Hovedkildene er Berghs bøker *Levende begravet* (1) og *Jo galere, jo bedre* (2) samt søk i Nasjonalbibliotekets nettbibliotek. Vi har også benyttet pasientjournalen fra Solna sjukhem og Aaslestad har gjennomgått journalen fra Dikemark asyl (godkjenning fra REK Midt 8.9.2020, referanse 144834) samt erstatningssaken i arkivet etter Finansrådmannen i Oslo byarkiv.

Arkivverket opplyser at journal fra Dr. Dedichens privatasyl ikke finnes, og ved Ullevål sykehus har det ikke vært mulig å spore Berghs journal.

Hvem var Haaken Bergh?

Haaken Ludvig Johannes Bergh ble født i Hof i Solør i 1870. Faren, Otto Bergh (1840–76), var lege, og farfaren, Haagen Ludvig Bergh (1809–63), var prest, stortingsmann og lagtingspresident. Flere av slektningene var markante skikkelser i samtiden: onkelen Johannes (1837–1909) ble regjeringsadvokat og tanten Frederikke (1860–1916) var landets første barnedramatiker.

Journalopplysninger og annen informasjon viser at Haakens barndom var preget av store tap. Moren døde i 1873, 25 år gammel, da Haaken var tre. Drøyt ett år senere måtte faren gi opp legepraksisen og døde i 1876 som «sindssyg», 36 år gammel. Dødsannonсен nevnte «langvarige lidelser» og en hard sykdom (3).

Ifølge journalen ble Haaken adoptert av grosserer Halvor Bjørneby (1837–1905) i Fredrikstad, en venn av faren. Han gikk på handelsgymnasium i Zürich og arbeidet deretter i syv år på kontor i England, Frankrike og Spania. Våren 1896, 26 år gammel, etablerte han seg som forretningsmann i Kristiania. Han giftet seg med Hildur Bjørneby (1876–1936), adopsjonsfarens datter, og året etter fikk de datteren Hildur (1899–1905). I kildene omtales han som forretningsmann, grosserer og representant eller agent innen kull og koks (figur 1) (4).

Figur 1 Annonse for Berghs næringsvirksomhet i Norges sjøfartstidende, år 1900 (4). Faksimile

Ved århundreskiftet var Bergh en av hovedstadens mest kjente unge herrer: elegant, vittig, munter og alltid omgitt av en krets gode venner. På Karl Johan var han en velkjent skikkelse – «hele byen» kjente ham – og han ble regnet som en lovende forretningsmann (5).

Solna sjukhem

I mai 1903 ble Bergh invitert med slektninger på tur til Sverige, men endte med å bli tvangsinnlagt ved Solna sjukhem, et privat sinnssykehus utenfor Stockholm. Innleggelsen var nøye planlagt, men kom helt overraskende på den indignerte Bergh, som selv mente han var frisk. Tekstene fra oppholdet ved Solna tegner imidlertid et annet bilde.

Ifølge journalen ble Bergh i mars 1903 nedstemt og pirrelig, sov dårlig og mistet delvis interessen for forretningen. Han mente å ha gumba i nesens, konsulterte flere spesialister uten funn, og hadde ideer om at han hadde smittet kone og barn, siden han observerte samme symptomer hos dem. Han mente det var noe galt med blodet, neglene løsnet, skjegget sluttet å vokse, han hadde ormer i magen og fryktet at han snart kom til å bli blind. Han uttrykte ofte at han måtte berøve seg livet, fordi han ikke ville leve når nesens falt av ham. Til tross for alle disse bekymringene var ikke sinnsstemningen egentlig deprimert, noterte legen.

Et vedlegg i journalen er skrevet av Herman Børsum (1862–1923), en praktiserende lege i hovedstaden, som hadde kjent Bergh i flere år og tidligere hadde behandlet ham for nervøsitet og søvnløshet. «Hans tanke dreier sig nu nedsten udelukkende om den fare han løber på grund af hans utilstrekkelige behandling af hans lues», skrev Børsum. Bergh selv beskrev dokumentet som «fylt av uhyrlige løgne» (1, s. 4).

Oppholdet

I boken *Levende begravet* (1925) beskriver Bergh hvordan han begynte å betrakte «mine nye og for mig ganske uvante omgivelser og min nye omgangskreds. Det var i sannhet et broget og eiendommelig selskap» (1, s. 5). Man merker en tydelig affinitet for det sosialt høyere sjikt. En godseier fra Skåne kommer uavlatelig inn på hans rom og rekvirerer champagne. Adspredelsene var få, men han «spilte litt tennis med den skaanske godseier og greven» (1, s. 8). Bergh klager over «at han blir behandlet som en fattig mann, en vagabond, da han egentlig er en meget fremstående person, av en av de fornemste familier i hjemlandet, han har en meget stor forretning» (fra journalen, vår oversettelse).

Bergh nevner også et par andre pasienter, inntil han konkluderer nærmest antropologisk: «Andre indestængte av interesse fandtes ikke» (1, s. 5). Han er oppmerksom på forskjellene i sykdommers alvorlighetsgrad og bemerker om pasientene i andre etasje at «[d]eres forstand var fordunklet og stod til dels helt stille» (1, s. 5). Denne tendensen til relativisering går igjen i hans beskrivelser av forholdene ved institusjonen: «Maten var ikke egentlig førsteklases, men der servertes en halv pilsener til hver middag, og St. Hansdag fik vi et par glas punch» (1, s. 7).

Solna sjukhem lå i vakre omgivelser, men frihet og skjønnhet nådde ikke inn til dets mørke og elendighet, skriver Bergh (1, s. 8). Hva behandlingen angikk, «lot den desværre til sine tider adskillig tilbake at ønske». Bergh nøyer seg med ett

eksempel: Da han promenerte i korridoren, ble han overfalt av tre håndfaste karer, som satte en sprøyte i ham. Han besvimte og ble plaget av ettervirkninger: «Det værste var at øinene blev sterkt angrepne. Smertene i disse var grusomme, og det sortnet til tider for meg» (1, s. 9). I journalen nevnes gjennomgående pasientens uro for synet og også hans hypokondriske forestillinger.

Bergh mente at han hadde vært helt frisk da han ble innlagt, men at oppholdet hadde gjort ham «alldeles förstörd». «Han gnir huden i ansiktet til den går i stykker og forklarer at sårene beviser at han holder på å råtne opp» (vår oversettelse). Han gjorde, ifølge journalen, ofte flere forsøk på å skade seg.

I oktober ga overlegen beskjed om at han skulle få reise tilbake til Norge (1, s. 11). Oppholdet på Solna varte fra 11. mai til 6. november 1903. Tilstanden er kommentert som «oförändrad». På første side i journalen ble diagnosen notert som: «Dem. paralyt. (?)», dementia paralytica, sluttstadiet av nevrosyfilis. Diagnosen blir ikke kommentert og må ha vært feil, ettersom det er en progredierende tilstand. Bergh kom til å leve i 36 år etter innleggelsen, og var i mange av disse årene en aktiv deltager i samfunnsdebatten.

Dr. Dedichens privatasyl og Dikemark

Bergh ble overført til Dr. Dedichens privatasyl i Østre Aker, en norsk parallell til Solna sjukhem, grunnlagt i 1901 av Henrik Dedichen (1863–1935) for økonomisk bemedlede pasienter. Han var innlagt fra 6. november 1903 til 20. oktober 1905. Mot slutten av oppholdet var også hans kone pasient. Han beskriver hvordan datteren «ved et ulykkestilfælde var omkommen» og at ekteskapet gikk i oppløsning. «Saaledes sank mit gode hjem helt i grus» (1, s. 31).

En tid etter utskrivelsen i 1905 forsøkte Bergh å starte opp forretningen sin (figur 2) (6). Høsten 1912 ble han imidlertid dårlig igjen. Han beskriver at han ble hentet ut fra en familiemiddag av politiet og innlagt ved Ullevål sykehus til observasjon. 12. oktober 1912 ble han overført til Dikemark asyl. Dette oppholdet skulle vare i over åtte år.

Figur 2 Annonse for Berghs næringsvirksomhet i Morgenbladet, år 1909 (6).
Faksimile

Som vanlig i journaler over langtidspasienter kunne det gå lang tid mellom notatene. I to år, fra januar 1915, er det helt taust. I januar 1917 begrenses det til et par ord: «Betydelig sløvet». Ett år senere aner man en liten endring: «Uforandret, dog for så vidt bedre som han nu har ophørt med at mase» (10.1.1918).

Noen måneder senere følger et 14 linjers notat, i kontrast til de én til to linjene fra de siste fem årene: «Pat har i den senere tid forandret sig ganske betydelig. [...] Pat er ikke saa 'ovenpaa' som før, mere rolig og behersket i sin optræden, men han gjør dog tilløb til at komme i harnisk, hvis man spørger om han ikke har vært syk» (15.4.1918). Det gjentas i journalen i 1918 og 1920 at han ikke har «sygdomsinsigt».

Det noteres etter hvert at han er i stadig virksomhet med brevskrivning til slekt, venner og tidligere forretningsforbindelser og at han søker «forskjellige merkantile stillinger» (1.12.1918)

Og så, endelig: I et notat datert 26. mai 1921 står det at kontrollkommissjonen besluttet at pasienten kunne utskrives – «mot direktørens raad».

Etter utskrivelsen

Etter utskrivelsen «var det håpløst å starte forretning», sa Bergh senere (7), noe som også hadde vært en bekymring ved Dikemark. Kontrollkommissjonen hadde flere ganger vurdert utskrivning, men utsatt den på grunn av hans «økonomiske forhold» (8). Ifølge Bergh selv levde han «fra hånd til munn» (7). Resten av livet kom han til å kjempe mot den urett han mente var blitt gjort mot ham.

Boken

I pasientjournalen nevnes et bokprosjekt første gang i september 1919: «I de senere måneder har han vært ivrig beskjeftiget med at skrive en bok, 'Det glade vanvid' hvori han behandler sindssykeanstalten og sindsykebehandling».

Boken ble utgitt på eget forlag i juni 1925, med tittelen *Levende begravet* (figur 3, figur 4) (9). Undertittelen fremhever at han hadde vært innesperret på galehus i «11 – elleve» år. Oppholdene, et halvt år ved Solna sjukhem (1903), to år ved Dr. Dedichens privatasyl (1903–1905) og til sist over åtte år ved Dikemark asyl (1912–1921), omtales i egne kapitler. Solna-oppholdet er beskrevet i størst detalj.

Utkommet:
HAAKEN BERGH
LEVENDE BEGRAVET
Indesperret paa galehuser i 11 – elleve – aar.
Selvoplevelser og erindringer fra et svensk og to norske (dr. Dedichens og Dikemark) sindshospitaler samt Ullevaal sykehus 4de. nu 6te avdeling med en indledende betenkning over det norske sindssykevæsen
Pris kr. 7.00 heftet i alle boklader. Eget forlag.
Første oplag revet bort, et andet utsendt.
Av «Dagbladet» 2. juli 1925: «Boken har vakt stor opmerksomhet og gaar som varmt hvetebrød i bokhandelen. — — — Forfatteren viser adskillig evne til karakteristik og er bare en femtepart av det han fortæller sandt saa er forholdet slemt nok.»

Figur 3 Annonse for Berghs første bok i Aftenposten, år 1925 (9). Faksimile

A handwritten signature in cursive script that reads "Haaken Bergh". The signature is written in black ink on a light background. Below the signature is a long, horizontal, slightly wavy line.

Figur 4 Forfatterens foto og signatur i boka *Levende begravet* (1). «Forfatteren [...] ledsager boken med sitt portrett og man gjenkjenner straks fra byens gater og kafeer en mann som ofte vekker oppmerksomhet ved sitt urolige vesen og sin enetale», skrev Dagbladet, år 1925 (12). Faksimile

Berghs bok ble utgitt over 20 år etter de første innleggelsene. I den grad faktiske opplysninger lar seg etterprøve, er det bemerkelsesverdig få avvik mellom hans fremstilling og asyldokumentene.

Boken er ujevn. Den første delen, fra Solna, har litterære kvaliteter, men Bergh makter ikke å holde dette nivået videre. Teksten preges av store svingninger. Helt til sist takker han hjertelig ved navns nevning leger og pleiere, samtidig som han minner om det helvete han har befunnet seg i. Bergh legger aldri skjul på sin høye kulturelle kompetanse og foreslår å bygge en stor inngangsportal «hvorpaa der bør sættes de bekjendte ord fra Dante's helvete: 'Lasciate ogni speranza', hvilket er utlagt: 'La alt haab fare'» (1, s. 97).

Mottagelsen

Boken vakte stor oppsikt i pressen. En anmelder beskrev den som «et voldsomt anklageskrift» (10). Den inneholdt personlige injurier og beskyldninger, ofte så ekstreme at de falt til jorden. «Det blir de fornærmedes sak at avgjøre, om der skal reises tiltale mot forfatteren. En bok som denne, kan neppe utsendes uten at det faar følger», het det. Boken var noen steder nøktern og klar, til dels skarpsindig, mens andre kapitler var «meget løs i sin sammenheng, tildels forvirret» (10).

Middagsavisen omtalte boken som sensasjonell. Anmelderen påpekte at det for utenforstående var umulig å vite om de voldsomme anklagene var riktige, men understreket at det måtte bringes klarhet i saken. Boken hadde skapt uro blant mange, «det er paa tide at den uro straks tas bort» (11).

Dagbladet rapporterte at boken solgte som varmt hvetebrød. Fremstillingen ble omtalt som rotete, resonnementene som umodne, «men undertiden skriver han fornuftig og greit og en rekke detaljer i boken *virker sannferdige*». Hvis bare en femtepart av det han forteller er sant, «saa er forholdet slemst nok» (12). Avisen kontaktet overlegen for sinnssykevesenet, Karl Wefring (1867–1938), som mente at «hr. Berghs skildringer neppe er pålidelige» (13).

Aftenposten uttrykte også tvil om flere faktiske påstander, men mente likevel at «den velskrevne bok» tok opp to utvilsomme sosiale onder: dels de altfor lettvinde beslutningene om å sperre mennesker inne i sinnssykehus, dels det uvesen at private kunne tjene penger på å holde pasienter innesperret og forlenge kuroppholdene (14), noe som var en klar kritikk av Dedichens virksomhet.

Erling Bjørnson i Nationen trakk paralleller til Amalie Skrams roman *Professor Hieronimus* (1895) og dens konsekvenser for professor Knud Pontoppidan ved Københavns kommunehospital, som måtte fratrukke sin stilling som direktør. Med Berghs bok ville det trolig gå annerledes, mente han, ettersom forfatteren hverken var berømt eller hadde slekt eller venner som ville fremheve boken offentlig (15).

Legene

Allerede i første setning fremhever Bergh at et viktig formål med boken er å advare publikum. Man bør være «meget forsiktig, naar man maa søke læge». Flere navngitte leger får skarp kritikk. Om Dedichen skrev Bergh at det var beklagelig at han hadde viet seg til psykiatrien, «for hvilket fag han savner alle betingelser» (12).

I pasientjournalen fra Solna finnes et brev fra Dedichen til overlegen, datert juli 1925. Han skriver at Bergh får levende alle leger han har vært i kontakt med. Han begynner med deg, skrev Dedichen, og tar oss i rekkefølge. «Værst er det gaaet ud over mig, hvem han forlanger berøvet min licentia practicandi». Han mener boken fremstår som sinnssyk for en kyndig leser, men advarer samtidig om dens potensielle virkning: «Du skal se, den er istand til at skabe panik». Et par aviser hadde allerede omtalt den i en slik retning, og Dedichen var sikker på at ingen kolleger ville komme dem i forsvar.

Jo galere, jo bedre

Nesten syv år etter utskrivelsen fra Dikemark noterte man i pasientjournalen et møte med direktør Harald Arnesen (1862–1953). De hadde møtt hverandre på gaten. Bergh fortalte at han skulle overlevere boken i praktbind til kongen og kronprinsen og håpet å få dem til å delta på det første foredraget. Han planla en landsomfattende foredragsturné over ett år. Det er jo enestående i historien at en mann etter elleve års innesperring hadde bevart sin fulle forstand, mente han. Arnesen bemerket at Bergh så godt ut og var ordentlig kledd. Bergh hadde aldri følt seg så vel som i denne tid. «Når jeg våkner om morgenen er det rent som energi og livskraft prikker og stikker like ut i tær og fingre» (18.1.1928).

Det første foredraget på turneen ble holdt i mars 1928 med sosialministeren til stede.

Senere samme år utga Bergh sin neste bok, igjen på eget forlag. *Jo galere, jo bedre* (1928) var hovedsakelig basert på foredragene hans. Han reiste landet rundt og fortalte om sine opplevelser og om hvordan helsestellet i Norge kunne forbedres. Foredragsvirksomheten var omfattende og populær og fikk jevnlig omtale i pressen. Et hovedpoeng var at den norske galskapslov «hurtigst mulig burde revideres» (16).

Foredragene

Det finnes mange vitnesbyrd om Berghs evner som foredragsholder. En referent beskrev en time med ustanselig fossende ordstrøm, fremført helt uten manuskript: «en rent fenomenal oratorisk kraft og akrobatisk tungeferdighet». Hans erfaring om «det norske galskapsvesen» bygde på erindringer fra 100 000 timer i den tåkeheim som kalles sinnssykeasylene (17).

En annen omtalte hvordan tilhørerne var «åndelig lammet da han sluttet av» (18). Foredraget hadde form av et «løssluppent causeri», krydret med sitater fra *Brand* og *Peer Gynt*. Hensikten var å åpne publikums øyne for at revisjon av sinnssykeloven ikke kunne utsettes lenger. «Da vil han ha utrettet et godt stykke arbeide» (16).

Berghs foredrag trakk fulle hus i slutten av 1920-årene, og han gjenopptok turnévirkosmheten i 1937–38, stadig med god pressedekning. Argumentene og formuleringene var i hovedsak de samme som før.

Så sent som ett år før sin død var han fortsatt aktiv (19) (figur 5) (20). Avisen skrev hvordan han ga hugg til høyre og venstre og svingte tukdens ris over leg og lærd. Politikk, kirke og vitenskap ble kritisk belyst på hans høyst originale vis og med en aldri sviktende veltalenhet. Særlig gjaldt det «galskapsvesenet». Ingen måtte komme «innenfor murene» uten å være grundig undersøkt av de kyndigste folk. Han hadde liten tiltro til de alminnelige legers befatning med dem som hadde fått sitt sinn formørket. Legene burde holde seg til legemet, mente han.

Brødrene Hals Konsertbyrå

Torsdag 11. Novbr. kl. 20 Ing. salen
Kronprinsensgt. 17

Haaken Bergh

Foredrag over emnet
„Jo galere, jo bedre“
— Norsk galskapsvesens reform —

Pressen: Foruten at Haaken Bergh er den rene virtuos som taler, byr hans erindringer og kåserier på så meget av interesse, at alle, som har anledning, bør møte frem. **Ingen vil angre det.**

Bill. å kr. 2.— fåes i Norsk Musikforlag 9—4¹/₂. Tlf. 11507.

Figur 5 Annonse i Morgenbladet for den siste foredragsserien Haaken Bergh holdt i 1937 (20). Faksimile

---

Retts sak og billighetserstatning

I august 1931 meldte Aftenposten på førstesiden at «Haaken Bergh anlegger erstatningssak mot Oslo kommune» (21). Bakgrunnen var at hans søknad om billighetserstatning var blitt avslått av Oslo formannskap og at forsøk på forlik i forliksrådet hadde strandet. Bergh anklaget kommunen for blant annet «ulovlig innestengning blandt defekte, sinnsforvirrede og farlige mennesker på Dikemark Sinnsykeasyl». Han opptrådte som egen prosessfullmektig og krevde 350 000 kroner i erstatning.

Kommunens advokat mente saken burde avvises og forsøkte å få Bergh til å trekke den. «Det er sjelden man ser et så stort misforhold mellom ord og bevisligheter», uttalte han (22). Ifølge advokaten var ingen straffbare handlinger begått, og kravene var uansett foreldet (23).

En rekke kjente vitner var innkalt, blant andre barndomsvennen høyesterettsjustitiarius Paal Berg (1873–1968) samt regjeringsadvokat Kristen Johansen (1869–1949) og direktør ved Sanderud asyl Eivind Støren (1870–1937), som begge var skolekamerater av Bergh. Ingen av dem hadde merket noe unormalt ved ham (24).

Oslo kommune ble frifunnet, men Bergh anket saken til Høyesterett, som i juni 1935 stadfestet byrettens dom. Skuffelsen var stor, men allerede måneden etter uttalte Bergh til Aftenposten at han var klar til å ta saken videre (25).

I mai 1936 søkte han Stortinget om billighetserstatning, men søknaden ble avslått. Året etter forsøkte han igjen. Justiskomiteen behandlet saken grundig og ba blant annet om informasjon om innleggelsen i 1903, men Solna viste til at det var en privat institusjon og avsto å utlevere pasientopplysninger.

Heller ikke denne gangen ble erstatning innvilget. Komiteen mente likevel det var rimelig å tildele 3 000 kroner «under spesielt hensyn til ansøkerens ganske usedvanlig tunge og tragiske livsskjebne, som kanskje vil kunne mildnes i nogen grad ved den av flertallet foreslåtte billighetserstatning» (26).

Bergh var usedvanlig ressurssterk og kjempet en lang kamp for oppreisning etter det han oppfattet som uforholdsmessig frihetsberøvelse. Lenge oppnådde han ingenting, før Stortinget ved andre behandling tildelte ham en symbolsk sum.

Bergh kom fra samfunnets sosiale elite og var en vellykket forretningsmann med internasjonal erfaring. Han endte fattig uten familie, bedrift eller venner.

Da han døde i april 1939, 68 år gammel, publiserte Dagbladet et minneord (27). «Hans kamp var sikkert ensidig ført, og mange av de anklagene han satte fram i skrift og tale bar preg av det [...]. Hans fremstillingsform var [...] klar og pågående, ofte hissig i sin polemiske energi, ofte overbevisende ved den innsikt og hjertevarme hans agitatoriske virke bar bud om». Foredragene hans «var meget godt besøkt og i regelen gjorde et dypt inntrykk på publikum» (27).

Etter Berghs død

Så ble det stille. Etter Berghs død har hans bøker og sak knapt blitt omtalt. I *Norsk psykiatri gjennom tidene* nevnes flere pasienter, blant andre Carl Halvorsen Paulshus (1871–1955) og Arnold Juklerød (1925–1996), som i likhet med Bergh brukte store deler av livet på å rette et kritisk søkelys mot psykiatrien (28). Bergh er imidlertid ikke omtalt (28, 29).

Psykiatrihistorien er tradisjonelt skrevet fra legenes og institusjonenes ståsted, og lite fra pasientperspektivet (30, s. 15). Mange har skrevet selvbiografiske beretninger, særlig om tvangsinnleggelse, men disse forblir ofte private og hever sjelden erfaringene til et allment nivå. Blant unntakene er Haaken Bergh og Stella Danner, pseudonym for Merete Wiger (1921–2015) (31). Vår artikkel er et bidrag til denne «psykiatrihistorien nedenfra».

I samtiden fikk Bergh betydelig oppmerksomhet. Hans bøker, foredrag, rettssaker og kamp for billighetserstatning ble bredt omtalt, og han fikk endatil foretrede for Kongen (32). Han fremmet forslag til forbedring av sinnssykestellet, og bøkene gir et sjeldent innblikk i erfaringer med datidens psykiatri. De radikale standpunktene skapte oppmerksomhet, men møtte taushet fra det etablerte miljøet.

Berghs kritikk var blant annet rettet mot sinnssykeloven av 1848, som først ble avløst av lov om psykisk helsevern i 1961 (33, 34). 1848-loven var i sin tid et stort fremskritt og forbedret forholdene for psykisk syke. Men etter hvert mistet loven sin kraft og asylene ble preget av store avdelinger og begrensede behandlingsmuligheter (30, s. 113, 493). De var i praksis pleieanstalter for fattige, også Dikemark, som var etablert i 1905. I Berghs tid var det nærmest et psykiatrisk pleiehjem (35).

Mange av Berghs ankepunkter ble oppfattet som berettigede: Det var for lett å bli tvangsinnlagt, personalet hadde for lav kompetanse (30, s. 50, 102), og kontrollen med asylene var for svak. Disse problemstillingene har vært gjenstand for debatt så lenge tvangsinnleggelse har vært hjemlet i lov (33, 34).

Andre deler av kritikken hans, som forslag om å utelukke kvinner fra kontrollkommisjonene (1, s. XVI) og gjeninnføre prylestraff (2, s. 23), svekket troverdigheten. Retorikken var ofte skarp, med karakteristikk av molbolandet Norge (1, s. XVII, s. 86) som preget av humbug og hykleri, urett, udyktighet, dumhet, tvang og usannhet (2, s. 5–6).

Bergh opptrådte hele tiden alene. Det finnes få tegn til at han søkte allianser eller deltok i bredere faglige eller politiske debatter. Hans engasjement var primært knyttet til egen sak som grunnlag for å fremheve svakhetene i samtidens psykiatri.

Kritikkens brede omfang og spørsmål knyttet til manglende sykdomsinnsikt og faktiske hendelsesforløp under innleggelsene bidro trolig også til at synspunktene hans fikk begrenset betydning.

Artikkelen er fagfellevurdert.

LITTERATUR

1. Bergh H. Levende begravet: indesperret paa galehuser i 11 – elleve – aar. Oslo: eget forlag, 1925.
2. Bergh H. Jo galere, jo bedre: foredrag over emnet omkring det norske galskapsvesen og erindringer fra en elleve-aarig indesperring paa galehuser. Oslo: eget forlag, 1928.
3. Bekjendtgjørelser. Dødsfald. Morgenbladet 31.3.1876.
4. Annonse. Norges sjøfartstidende 27.12.1900.
5. Sensasjonell rettssak i vente. Adresseavisen 29.4.1932.
6. Annonse. Morgenbladet 14.8.1909.
7. Haaken Berghs erstatningssak. Morgenbladet 9.5.1932.
8. Dom torsdag i Haaken Berghs sak mot Oslo kommune. Aftenposten 10.5.1932.
9. Annonse. Aftenposten (aftenutgave) 5.11.1925.
10. «Levende begravet». Nyt Land 4.7.1925.
11. Storm M. Voldsomt angrep mot navngivne sindsykelæger. Middagsavisen 29.9.1925.
12. Et voldsomt angrep paa vaare sinnsykehospitaler. Dagbladet 2.7.1925.
13. En hårreisende skildring av hvordan de sinnsykes forpleining arter sig. 1ste Mai 9.7.1925.
14. «Levende begravet». Aftenposten 4.5.1926.
15. Bjørnson E. De mest ulykkelige. Nationen 21.4.1926.
16. Jo galere, jo bedre. Bergens Aftenblad 13.4.1929.
17. 100,000 timer i galehuser. Arbeider-Avisa 16.5.1929.
18. Vårt «galskapsvesen» må inn i sundere forhold. Adresseavisen 16.5.1929.
19. Jo galere, jo bedre. Fredriksstad Blad 7.4.1938.
20. Annonse. Morgenbladet 9.11.1937.
21. Haaken Bergh anlegger erstatningssak mot Oslo kommune. Aftenposten 8.8.1931.
22. Vidnene i Haaken Bergh-saken. Arbeiderbladet 10.5.1932.
23. Haaken Berghsaken optat til doms. Morgenbladet 10.5.1932.
24. Ni år på sinnssykeasyl. Aftenposten 9.5.1932.
25. Haaken Bergh og hans fremtidsplaner. Aftenposten 24.7.1935.
26. Innstilling fra justiskomiteen angående andragende fra Haaken Bergh om billighetserstatning av det offentlige for innesperring i sinnssykehus. Innst. S.

nr. 163 – 1937, ss. 297-9.

27. Dødsfall. Dagbladet 3.4.1939.

28. Kringlen E. Norsk psykiatri gjennom tidene. Oslo: Damm, 2007: 360–7.

29. Hermundstad G. Psykiatriens historie. Oslo: Ad notam Gyldendal, 1999.

30. Haave P. Ambisjon og handling: Sanderud sykehus og norsk psykiatri i et historisk perspektiv. Oslo: Unipub, 2008.

31. Aaslestad P. Øyeblikksbilder fra femtitalpsykiatrien: Restitusjon og kaos i Stella Danners Jeg var sinnssyk. Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift 2024; 27: 109–22. [CrossRef]

32. Kongen. Dagbladet 22.3.1928.

33. Høyer G. Kontrollkomisjonene i psykisk helsevern - Herman Wedel Majors nyskapning. Tidsskr Nor Legeforen 2016; 136: 1109–12. [PubMed] [CrossRef]

34. Da Silva Øvregard M-T, Lie AK. Kriterier for tvangsinnleggelse – endringer fra 1848 til i dag. Tidsskr Nor Legeforen 2020; 140. doi: 10.4045/tidsskr.19.0057. [CrossRef]

35. Hem E, Roos M, Valeur J. Rolv Gjessing – den tvetydige pioneren. Michael 2024; 21: 473–81. [CrossRef]

Publisert: 22. juni 2026. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.25.0586

Mottatt 30.9.2025, første revisjon innsendt 29.12.2025, godkjent 26.4.2026.

Publisert under åpen tilgang CC BY-ND. Lastet ned fra tidsskriftet.no 23. juni 2026.